

Практика Німеччини, Швеції та інших європейських країн показує, що соціальна орієнтованість економіки вимагає доповнення системою заходів, що забезпечують партнерську співпрацю найманих працівників, які представлені профспілками, з роботодавцями. Специфічним видом соціального партнерства є трипартізм (тобто складений з трьох частин): до звичайних партнерів – працівників і роботодавців – приєднуються і представники держави – органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. Ця співпраця може здійснюватися як регулярно, так і нерегулярно – лише у випадках загострення соціальної ситуації в галузі, регіоні або країні в цілому [10, с. 24–25].

На основі усього вищевикладеного можна зробити наступні висновки: 1) концепція держави загального добробуту виникла внаслідок глибокого осмислення економічними та політичними елітою гострої соціально-економічної кризи 30–х рр. XX ст.; для її подолання було обрано курс соціального партнерства та злагоди на основі перерозподілу соціальних благ; 2) ідеологія соціального компромісу, що розповсюдилася в Західній Європі та США дозволила здійснити серйозні кроки для просування концепції держави загального добробуту; в першу чергу це проявилось в розробці та реалізації покращення матеріального стану соціально незахищених верств; 3) розширення базису електоральної підтримки політичних еліт дозволило урядам Західної Європи перезапустити економіку, скорегувати її розвиток; 4) велику роль у просування ідей держави загального добробуту мав тиск громадського суспільства, так як воно перетворилось на активного політичного суб'єкта. У майбутніх дослідженнях слід зосередити увагу на можливості просування концепції держави загального добробуту в Україні; факторів, що будуть сприяти даному процесу.

Список використаних джерел

1. Хома, Н., 2014. 'Соціальна держава третього тисячоліття: модернізована модель', Наукові записки [Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса], Вип. 3, с. 205–215.
2. Овсієнко, ОВ., 2013. 'Розбудова соціальної держави в Україні: пошук оптимальної економічної моделі', Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Економічна теорія та право, Харків, №3, с. 34–46.
3. Новак, ІМ., 2004. 'Деякі концептуальні підходи до розбудови соціальної держави в Україні', Демографія та соціальна економіка, №1–2, с. 67–73.
4. Головащенко, ОС., 2013. 'Розвиток соціальної держави на сучасному етапі', Форум права, №4, с. 60–63.
5. Михненко, А., Щур, Н., 2011. 'Світові моделі соціальної політики: уроки для України', Вісник Національної академії державного управління при Президенті України, Вип. 2, с. 219–227.
6. Поланьї, К., 2002. 'Велика трансформація: політичне і економічне істоти нашого часу', Перевод с англійського А. А. Васильєва, С. Е. Федорова і А. П. Шурбелева, Под общ. ред. редакцией С. Е. Федорова, СПб.: Алетейя, 320 с. – (Pax Britannica).
7. Мизес, Л., 2005. 'Человеческая деятельность: трактат по экономической теории', пер. с англ. А. В. Куряева, Челябинск: Социум, 878 с.
8. Карась, А., 2003. 'Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях: Монографія', Київ; Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 520 с.
9. Ковбасюк, ЮВ., Ващенко, КО., Сурмін, ЮП. та ін., 2013. 'Модернізація державного управління та європейська інтеграція України: наук. доп.', за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю. В. Ковбасюка, К.: НАДУ, 120 с.
10. Решетніченко, АВ., Кірсєва, ОБ. та ін., 2012. 'Базові засади соціального розвитку: наук. розробка', К.: НАДУ, 52 с.

References

1. Homa, N., 2014. 'Social'na derzhava tret'ogo tysyacholit'tja: modernizovana model' (Social state of the third millennium: modernized model)', *Naukovi zapysky [Institutu politychnykh i etnonatsional'nykh doslidzhen' im. I. F. Kurasa]*, Vyp. 3, s. 205–215.
2. Ovsijenko, OV., 2013. 'Rozbudova social'noi' derzhavy v Ukraini: poshuk optimal'noi' ekonomichnoi' modeli (The development of a social state in Ukraine: the search for an optimal economic model)', *Visnyk Nacional'nogo universytetu «Jurydychna akademija Ukrainy imeni Jaroslava Mudrogo»*. Serija: Ekonomichna teorija ta pravo, Harkiv, №3, s. 34–46.
3. Novak, IM., 2004. 'Dejaki konceptual'ni pidhody do rozbudovy social'noi' derzhavy v Ukraini (Some conceptual approaches to the development of a social state in Ukraine)', *Demografija ta social'na ekonomika*, №1–2, s. 67–73.
4. Golovashhenko, OS., 2013. 'Rozvytok social'noi' derzhavy na suchasnomu etapi (Development of a social state at the present stage)', *Forum prava*, №4, s. 60–63.
5. Myhnenko, A., Shhur, N., 2011. 'Svitovi modeli social'noi' polityky: uryky dlja Ukrainy (World models of social policy: lessons for Ukraine)', *Visnyk Nacional'noi' akademii' derzhavnogo upravlinnja pry Prezydentovi Ukrainy*, Vyp. 2, s. 219–227.
6. Polan'ї, K., 2002. 'Velikaja transformacija: politicheskie i jekonomicheskie istoki nashego vremeni (The great transformation: the political and economic origins of our time)', *Perevod s anglijskogo A. A. Vasil'eva, S. E. Fedorova i A. P. Shurbeleva, Pod obshhej redakciej S. E. Fedorova*, SPb.: Aletejja, 320 s. – (Pax Britannica).
7. Mizes, L., 2005. 'Chelovecheskaja dejatel'nost': traktat po jekonomicheskoj teorii (Human activities: a treatise on economic theory)', per. s angl. A. V. Kurjaeva, Cheljabinsk: Socium, 878 s.
8. Karas', A., 2003. 'Filosofija gromadjans'kogo suspil'stva v klasychnykh teorijah i neklasychnykh interpretacijah: Monografija (Philosophy of civil society in classical theories and non-classical interpretations: Monograph)', Kyi'v; L'viv: Vydavnychij centr LNU imeni Ivana Franka, 520 s.
9. Kovbasjuk, JuV., Vashhenko, KO., Surmin, JuP. ta in., 2013. 'Modernizacija derzhavnogo upravlinnja ta jevropejs'ka integracija Ukrainy: nauk. dop. (Modernization of public administration and European integration of Ukraine: scientific complement)', *za zag. red. d-ra nauk z derzh. upr., prof. Ju. V. Kovbasjuka*, K.: NADU, 120 s.
10. Reshetnichenko, AV., Kirsejeva, OB. ta in., 2012. 'Bazovi zasady social'nogo rozvytku: nauk. rozrobka (Basic principles of social development: scientific development)', K.: NADU, 52 s.

Mordovets M. V., PhD, Senior Lecturer, Department of Sociology, Philosophy and Law, Odessa National Academy of Food Technologies (Ukraine, Odessa), maria@avers.odessa.ua

State of welfare in the system of political coordinates of the present

The author of the article has analyzed the current state of the theory of the welfare state and the issues of its implementation. In this perspective, the features of this theory are disclosed, the prospects of its development and implementation in West are analyzed. The main contradictions of the application of the general welfare model of the social state in the conditions of modern globalization challenges are described on the basis of foreign and Ukrainian researchers on this topic. It is concluded that the ideology of the social compromise that has spread in Western Europe and the US has made it possible to take serious steps to advance the concept of the welfare state.

Keywords: welfare state, public goods, social responsibility, political ideology.

* * *

УДК 323.15

Семко В. Л.,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних наук, Київський
національний університет будівництва і архітектури
(Україна, Київ), vls14@ukr.net

СОЦІАЛЬНА ПРИРОДА ЕНЕРГІЇ, ЕНЕРГОБЕЗПЕКА ТА ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ ЯК СКЛАДОВІ ПРОЦЕСУ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Розкривається соціальна сутність енергії, її значення для сучасного суспільства. Досліджуються підходи до визначення поняття «енергобезпека»

та «енергоефективність» у контексті поняття «національна безпека». Проаналізовано механізми використання енергії у якості політико-економічного важеля впливу на міжнародній арені. Проаналізовані фактори ризику, що пов'язані з енергозалежністю сучасного українського суспільства. Запропоновані шляхи їх подолання та консолідації українського суспільства через перетворення енергії на предмет споживання.

Ключові слова: суспільство, енергія, енергоефективність, енергозбереження, національна безпека, економічна безпека, споживання, політика.

На початку XXI ст. основними інструментами впливу на міжнародній арені виступають енергоресурси. Таке становище обумовлено низкою факторів.

1) Багато експертів в усьому світі прогнозують настання ери дефіциту основних, придатних для масового видобування енергетичних ресурсів, які неможливо буде швидко і повноцінно замінити. Терміни настання цієї ери різняться, і, взагалі, постійно відстрочуються, але очевидно, що вона коли не будь все ж настане. Хоча відбудеться це не раптом – підвищення вартості енергоресурсів та скорочення їх доступності буде відбуватися поступово.

2) У світі все більш відчутно проявляється нерівномірність розподілу енергетичної сировини, що породжує гостру глобальну конкуренцію на світовому ринку енергоресурсів.

3) Процеси глобалізації неминуче проявляються і у енергетичній сфері через діяльність на світовому ринку енергоресурсів окрім держав ще і транснаціональних компаній, міждержавних енергетичних об'єднань на кшталт Організації країн експортерів нафти (ОПЕК) і Міжнародного енергетичного агентства (МЕА), а також міждержавних союзів (ЄС, ЄврАзЕС, ШОС, тощо).

4) Значно підвищився потенціал використання енергетичних ресурсів задля досягнення зовнішніх і внутрішніх політичних цілей окремих держав.

5) Стрімко зростає рівень споживання енергії не лише розвинутими країнами, а й країнами третього світу, які рухаються шляхом форсованої модернізації та індустріального зростання (Китай, Індія тощо). Одночасно з цим зростає залежність їх суспільств та економік від енергозабезпечення.

6) Зріс вплив технічних збоїв у постачанні енергоресурсів на світополітичну систему.

У теперішній час світові та регіональні держави, як і раніше спираються на військовий потенціал, проте енергетичний вплив стає все більш зручним та гнучким способом і формою зовнішнього політичного та економічного впливу для забезпечення національних інтересів на міжнародній арені. У той же час володіння енергоносіями є само по собі не лише інструментом зовнішнього впливу, а й стимулюючим фактором та базою для розвитку в середині країни ключових сфер: військової, політичної, економічної, технічної і навіть культурної та нормативно-правової.

Сутність соціальної природи енергії витікає з двох принципів обставин. Перша полягає у тому, що з часів оволодіння вогнем людина у своєму розвитку була залежна від енергії і чим більше джерел енергії вона опанувала, тим більш залежною від неї вона ставала, оскільки зростаючі обсяги видобутку енергії виводили суспільство більш високі щаблі розвитку. Таким чином володіння енергією перетворилося на базову передумову прогресу, а її відсутність або дефіцит, в умовах економічної і політичної конкуренції, неминуче призводило до занепаду суспільства та його зникненню з історичної сцени.

З точки зору енергоспоживання історію людства можна поділити на дві епохи, хоча чітку межу між ними провести неможна. Перша епоха займає більшу частину історії – вона тривала з давніх часів до початку промислової революції XIX ст. Протягом цієї епохи людина була пасивним споживачем тієї енергії, яку природа «бажала» їй надати. Звичайно, процес технологічного опанування джерел енергії відбувалися протягом усього означеного періоду, починаючи зі штучного отримання вогню, проте, принциповою рисою цієї епохи є те, що до певного моменту проблема дефіциту енергії визначала життя суспільств і самий хід історичного процесу. До певного моменту війни велись практично лише у літку, з настанням холодів армії уходили на так звані «зимові квартири», а дощова погода робила неможливим використання тогочасної вогнепальної зброї. Поразка Наполеона у Росії у 1812 р. наочно демонструє наслідки дефіциту енергії та відсутності її джерел для тогочасної армії. Великі географічні відкриття були зроблені виключно завдяки енергії вітру і, значною мірою визначалися цією енергією.

Показовим у питанні енергозабезпечення суспільства є історичний аналіз його будівництва і архітектури. Конструкція житла людини значною мірою визначається проблемою забезпечення, збереження, і мінімізації втрат енергії – тепла і світла. Тривалий час житло людини було зорієнтовано саме на фактор дефіциту енергії яка поступала у її житло природним шляхом. Невеликі площі житла і низькі стелі, маленькі вікна, розвинута традиція грубого будівництва були притаманні оселям північних широт. Архітектура Півдня, навпаки, повною мірою враховувала надлишок природної енергії.

У ході другої епохи, яка триває понині складає мізерно малу частку історії людства у порівнянні з попередньою епохою, людина стрімко ставала активним споживачем і добувачем енергії. Завдяки науково-технічному прогресу, індустріальній революції XIX ст., розвитку капіталізму і відповідним суспільним трансформаціям людська цивілізація перейшла від пасивного споживання енергії до її активного видобування. Навряд чи можна вести мову про виробництво енергії, оскільки у відповідності до закону (принципу) збереження енергії, вона існує як даність, і не може братись із нізвідки, або вироблятися за волею людини. Тому, не дивлячись на те, що про виробництво енергії часто кажуть, наприклад, ті ж самі енергетики, більш коректно буде вести мову про її видобуток, але *свідомий, спланований, цілеспрямований і регульований*, на відміну від попередньої епохи, коли людина у буквальному сенсі «чекала у моря погоди».

У XX столітті економіка держав і життя суспільств почали розвиватись на тлі і за рахунок стрімко зростаючого споживання енергії. Іншою принциповою рисою теперішньої епохи стало те, що штучно видобута енергія перетворилась на товар, що має чітку визначені грошові еквіваленти і складає сьгодні левову частку енергії, що споживається людством. Природні, «безплатні» джерела енергії – вітер, сонячне світло, енергія току води, які протягом тисяч років були основними для людини, сьогодні складають мізерну частку загального енерговидобутку.

Друга принципова обставина, що складає соціальну сутність енергії, полягає у тому, що сучасне суспільство є гранично енергозалежним та енергоуразливим. Проблема енергозалежності життя сучасної людини безпосередньо

пов'язане з питанням рівня життя на фундаментальному рівні. Питання рівня життя для пересічної людини (і не лише в Україні) сьогодні розглядається майже виключно в утилітарній площині «споживчого кошику»: наявності автомобіля і його якості (б/у чи новий, іномарка або вітчизняного виробництва), літнього відпочинку, якості проведення вільного часу, частоти оновлення електронних гаджетів та інших предметів споживання. При цьому наявність енергії розглядається невід'ємний природний факт і опускається з виду та обставина, що енергія забезпечує усю піраміду людських потреб Маслоу, і в особливості її нижні, базові рівні, для яких вона є критично важливою передумовою існування. Енергозалежність сучасного суспільства є настільки системною, що впливу лише на його енергозабезпечення достатньо для внутрішньополітичної дестабілізації суспільства і нанесення величезних втрат його економіці, на відміну від попередніх епох, коли війна вимагала нанесення супротивникам величезних фізичних втрат один одному і величезних витрат на реалізацію цього завдання. Прикладом може слугувати використання американською авіацією у 1999 р. під час бомбардувань Югославії спеціальних графітних бомб, які не причиняють людських втрат, а, лише виводять з ладу електроенергетичні об'єкти у зоні вибуху¹.

Актуальна сьогодні, гібридна війна не в останню чергу використовує саме вплив на енергозабезпечення суспільства. Причому відбувається це лише методами фізичного знищення об'єктів енергетичної інфраструктури, а й, переважно, маніпуляцією з цінами на енергоносії та загрозою обмеження енергопостачання. А це, у першу чергу має на увазі вплив на суспільну думку та політичні настрої.

Ми далекі від есхатологічних прогнозів екологів, і тим більш від закликів до переїзду у сільську місцевість для подальшого життя в «єднанні з природою». Це, поширений нині риторичний штамп, який насправді означає повернення у спосіб та рівні життя щонайменше на 100 років назад, і хто на це сьогодні погодиться? Проте, як даність слід прийняти наступне: 1) енергія є фундаментальною передумовою життя суспільства та його прогресу, а життя без прогресу неможливо; 2) рівень споживання енергії сучасним суспільством є великим; 3) споживання енергії у майбутньому буде лише зростати.

Виходячи з цього національна безпека, має наметі, передусім економічну безпеку; економічна безпека, у свою чергу, базується на енергетичній безпеці. А їх гарантування вимагає національної консолідації, і, одночасно обумовлює її.

Поняття «національна безпека» є комплексним, інтегративним поняттям, яке утворюється такими взаємопов'язаними складовими, як економічна, енергетична, екологічна, культурно-інформаційна, воєнна безпека.

В. Ліпкан визначає національну безпеку як систему та процес управління загрозами та небезпеками, за якого

¹ Використання цих бомб мало обмежень, скоріше випробувальний характер. Вони були застосовані лише проти п'яти з понад тридцяти югославських електростанцій, але тим не менш довели свою ефективність. Використання таких босприпасів у високоурбанізованих насичених інфраструктурою районах здатне буквально паралізувати не лише економіку, а й суспільство, зокрема через вивід з ладу каналів інформаційної комунікації.

державним і недержавним інституціям гарантується розвиток національних інтересів народу України, джерел його духовного і внутрішнього добробуту, а також забезпечується ефективне функціонування самої системи національної безпеки [13, с. 142]. О. Бодрук вважає, що національна безпека – це певний стан конкретної соціальної системи, що характеризує ступень її стабільності. Колишній міністр оборони США Г. Браун сформулював поняття національної безпеки, як «здатність зберігати фізичну цілісність і територію, підтримувати економічні відносини з іншими державами світу, на різних рівнях захищати від зовнішнього негативного впливу свої інститути і систему управління, контролювати свої кордони» [3, с. 204]. В. Шлемко та І. Білько розглядають економічну безпеку як стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави [7, с. 8–9].

І. Мішина аналізує національну безпеку з точки зору горизонтальних та вертикальних економічних відносин між різними суб'єктами з приводу досягнення такого рівня розвитку економіки при якому здійснюється ефективне задоволення потреб і гарантований захист інтересів, навіть за несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів [19, с. 145]. М. Єрмошенко зазначає, що економічна безпека характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, здатністю забезпечувати на основі реалізації національних економічних інтересів сталий і ефективний розвиток вітчизняної економіки і соціальної сфери [8, с. 276]. О. Чичина і В. Сідоров констатують: «...економічна безпека країни, з одного боку, є важливою складовою системи національної безпеки, що формує захист національних інтересів, з іншого – є безпосередньою умовою дотримання і реалізації національних інтересів щодо забезпечення фінансування, формування доходів та витрат тощо» [22, с. 26]. Провідною складовою національної безпеки країни є економічна безпека, першочерговою умовою забезпечення якої сьогодні є саме енергетична складова. На цьому тлі концепція сталого розвитку, а саме питання впровадження принципів «зеленої економіки» є основним вектором ефективного функціонування економіки країни [19, с. 44].

Економічна безпека держави має свою передумовою наявність достатньої кількості ресурсів для реалізації процесів відтворення і забезпечення соціальної стабільності. Це, у свою чергу, можливо лише за умови достатнього сировинно-ресурсного забезпечення, а ключовим ресурсом сьогодні для України, як і для усього світу є енергія.

Цей причинно-наслідковий зв'язок простежують у своїх працях низка зарубіжних та українських вчених, зокрема Л. Абалкіна, М. Кизима, Н. Резнікова, Г. Пастернак-Тарнушенко, Є. Сухіна, В. Шлемко.

Аналізуючи сутність поняття «енергетична безпека», вони сформулювали його принципові риси. Енергетична безпека є однією з найважливіших функціональних складових економічної безпеки [20, с. 198]. Енергетична безпека – стан захищеності національних інтересів в енергетичній сфері [17], від загроз енергетичного характеру [4, с. 56], стан забезпечення економіки

паливно–енергетичними ресурсами [5]. З огляду на нерівномірність розташування паливно–енергетичних ресурсів за країнами світу, енергетична безпека для країн–імпортерів – це забезпечення надійності їх енергопостачання, для країн експортерів – закріплення на стратегічних ринках за економічно вигідними цінами [6, с. 34]. Енергетична безпека – система поєднання потенціалів [18, с. 41].

Н. Матвійчук формує наступні загрози енергетичній безпеці України: незадовільний технічний стан енергетичного сектору, який і надалі погіршується (рівень зношення основних засобів енергетики складає більше 60%); критичний стан справ у житлово–комунальному секторі, де загальні втрати тепла в системі теплопостачання сягають 45%, у в системі споживання – 30%; недостатнє забезпечення власними енергоресурсами (за рахунок власних джерел Україна задовольняє свої потреби у паливно–енергетичних ресурсах менш ніж на 50%) і неефективне їх використання, що підвищує енергетичну залежність України від інших країн і зніжує рівень її економічної безпеки. В структурі поставок енергії в Україні частка поновлюваних джерел енергії є дуже низькою (у 2013 р. складала 3,1%), у той час як аналогічний показник в Швеції складає 37,2%, Латвії – 36,4%, Австрії – 30,1%, Фінляндії – 29,2%, Данії – 23,3%. Традиційні паливні копалини залишаються основним джерелом енергії в Україні. Економіка України є дуже енергомісткою: за 2014 рік в країні було використано 40 млрд. куб. м. природного газу, з яких 18 млрд. куб. м. (45%) споживано жилим сектором. У свою чергу Польща споживає 14 – 15 млрд. куб. м. газу на рік, причому її ВВП більш ніж у три рази вище за ВВП України [15, с. 97].

Шляхи невідкладного рішення проблеми енергозбереження в Україні на думку Н. Матвійчука полягають у наступному: використання оптимальних інструментів стимулювання енергозбереження; зміна структури використання ресурсів з акцентом на ресурси відновлювані та невичерпані; пошук ефективних механізмів і оптимальних джерел фінансування енергозберігаючих заходів [15, с. 97].

Реалізація політики енергозбереження може забезпечити для України такі переваги: зменшення обсягів імпорту енергоносіїв; оновлення основних фондів і впровадження нових технологій шляхом економії коштів на імпорті енергоносіїв; зменшення обсягів шкідливих викидів у оточуюче середовище у зв'язку з технологічним переоснащенням виробництва; підвищення конкурентоздатності вітчизняних товарів в наслідок зменшення частки енергоресурсів у собівартості продукції; відтермінування термінів вичерпання вітчизняних не відновлюваних енергоносіїв; створення робочих місць; покращення міжнародного іміджу України [10].

Відповідно до Закону України «Про енергозбереження» термін «енергозбереження» означає діяльність (організаційну, наукову, практичну, інформаційну), яка спрямована на раціональне використання і економну витрату первинної та перетвореної енергії і природних енергетичних ресурсів в національному господарстві і яка реалізується з використанням технічних, економічних та правових методів [9].

Поняття «енергозбереження» часто вживають разом з терміном «енергоефективність», хоча семантично це різні

поняття. Зокрема, «енергозбереження» розглядається як діяльність, комплекс заходів, результатом яких є збереження первинних паливно–енергетичних ресурсів (ПЕР) у не перетвореному стані, в результаті чого знижується потреба у ПЕР на одиницю кінцевого продукту, а «енергоефективність» означає раціональне використання енергетичних ресурсів, досягнення економічно доцільної ефективності використання існуючих паливно–енергетичних ресурсів за дійсного рівня розвитку техніки і технології, і дотримання вимог до оточуючого середовища [10, с. 43].

Поняття «енергоефективність» має на увазі досягнення певної мети, наприклад, опалення будинку зі споживанням меншої кількості енергоресурсів ніж звичай. Використання енергозберігаючої лампи є достатньо яскравим прикладом енергоефективності – вона споживає приблизно у 5 разів менше електроенергії у порівнянні зі звичайною лампою накаливання, за аналогічного рівня освітлення. Енергозбереження означає певні зміни в поведінці населення, наприклад, повне відключення електроприладів від електромережі замість того, щоб залишати їх у режимі очікування.

Енергоефективність є лише одним з аспектів енергозбереження. На відміну від енергозбереження, яке в цілому спрямовано на зменшення споживання енергії, енергоефективність – це корисна, ефективна витрата енергії [12, с. 30] без відчутних функціональних обмежень життєдіяльності людини, виробничих процесів та економіки держави. Інакше кажучи, енергозбереження може включати в себе такі екстрені заходи, як весрні вимкнення електроенергії, газу та гарячого водопостачання, або їх постачання у певні години, зниження температури теплоносія у системах опалення, обмеження на продаж пального приватним автовласникам тощо. Проте, ці заходи негативно впливають на життя громадян та економіку держави, і можуть бути виправданими лише надзвичайними обставинами, такими, як військовий конфлікт, стихійне лихо, надзвичайний стан, проголошений за певних умов. При цьому слід враховувати, що сьогодні українське суспільство вже повною мірою є суспільством споживання, яке являє собою сукупність суспільних відносин, заснованих на принципі індивідуального споживання. Воно характеризується масовим споживанням матеріальних благ і формуванням відповідної системи цінностей і установок, за яких споживання виходить далеко за межі потреб для існування (виживання) людини. Масове споживання розвивається разом з із розвитком капіталізму та ринкових відносин, який супроводжується бурхливим технічним прогресом та економічним розвитком та такими соціальними змінами, як: ріст доходів, який суттєво змінює структуру споживання, зменшення тривалості робочого дня, розмивання класової структури, індивідуалізація споживання [21, с. 645]. Суспільство споживання – це сукупність відносин, де панує символізм матеріальних об'єктів, який виступає сенсом життя і спонукає споживачів здобувати речі і тим самим наділяти себе певним статусом. Споживання знімає опозицію (суперечність) між реальністю та знаками. Воно є практикою підтримання ієрархізованої знаковості шляхом маніфестації соціально–стартифікуючих жестів, які наближають актора, що їх

реалізує до елітарності і, відповідно, віддаляють його від суспільної маргінальності. Такий специфічний тип соціалізації поступово приводить індивідуальні норми і цінності людини у відповідність з нормативно ціннісною системою консьюмеризма. Функціонування людської свідомості завжди базується на певних знаках та символах, а формування нових знаків веде до нової організації психіки. Консьюмеризм виступає системою, що пропонує нову знакову систему, у порівнянні з тими, що пропонували попередні форми культури [11, с. 8].

Розглядаючи державну політику в сфері енергозбереження, фахівці визначають її як процес реалізації органами державної влади конкретних заходів спрямованих на забезпечення ефективного і раціонального використання паливно-енергетичних ресурсів у межах усієї економіки країни [14, с. 122]. Політика енергозбереження включає в себе адміністративно-правове і фінансово-економічне регулювання процесів видобутку, переробки, транспортування, збереження, виробництва, розподілу, використання паливно-енергетичних ресурсів з метою їх раціональних і економних витрат енергії [9]. Таке формулювання політики енергозбереження, як і власне терміну «енергозбереження» підпорядковує основні дії з його забезпечення політиці енергозбереження. У цьому є сенс, оскільки заходи щодо енергоефективності сприяють енергозбереженню на усіх рівнях – підприємства, галузі, регіону, окремої людини і держави в цілому. Проте, соціально-політичний аспект енергозбереження, зокрема його суспільно-інтеграційний чи дезінтеграційний потенціал практично не висвітлюється, а ні у законодавстві, а ні в дослідженнях фахівців. Причина цього стану речей, на нашу думку, полягає у занадто утилітарному сприйнятті енергії, яке в Україні склалося історично. Переважна частка модернізації України випала на радянський період її історії, хоча розпочалась вона ще за царських часів. Відповідно, культура енергоспоживання українського суспільства значною мірою залишається «радянською», що заснована на природному сприйнятті дешевої енергії, як загального суспільного блага. Хоча останніми роками таке ставлення до енергії змінюється у бік її свідомого збереження під впливом ринкових факторів. Це можна простежити на прикладі утеплення будинків, зростання популярності особистого електротранспорту у містах та використання енергозберігаючих електроприладів, попит на які стабільно зростає.

Суспільні блага в класичному розумінні – це товари або послуги, які, будучи надані одній людині, можуть бути так само доступні іншим без будь яких додаткових затрат їх боку [2, с. 39]. Вони мають дві ключові властивості: невинятковість у наданні та неконкурентність у споживанні. Перше означає, що виробник блага не може перешкодити його споживанню індивідом, що не сплатив за право споживання; друге – що споживання блага одним індивідом не знижує можливості його споживання іншим [1, с. 19]. С. Медведєв та І. Томашов відносять до суспільних благ національну безпеку, забезпечення державою законності і порядку, а також економічної стабільності [16, с. 22]. У той же час означені автори розділяють категорії «суспільних» та «приватних» благ. Віднесення ж певних благ до тієї чи іншої категорії є наслідком соціальних процесів та результатом

політичного вибору. Розмір фінансування виробництва суспільних благ визначається у ході політичного торгу, на який виборці можуть вплинути, голосуючи за ту чи іншу політичну партію. Так, медичне обслуговування та вища освіта є благами, ступень не винятковості та неконкурентності яких варіюється – вони можуть бути як безкоштовними, так і платними. Так само і телебачення може бути суспільним і поширюватися безкоштовно на усю територію мовлення, або кабельним і приватним, тобто винятковим благом [16, с. 22].

Інакше кажучи, у випадку з українським суспільством, попит на суспільні блага є достатньо великим у порівнянні з європейськими країнами або США. Власне відключення газу або електроенергії за борги – те, що на Заході є цілком природним рішенням відповідних структур, в українському суспільстві сприймається як замах на базові, вітальні основи життя людини. Тому житлово-комунальні підприємства йдуть на цей крок неохоче, лише у окремих випадках, і, розуміючи потенційний ступень суспільного обурення, дозволяють накопичуватись боргам. З цього витікають і субсидії держави на комунальні послуги і квартплату.

У якості висновку можна констатувати наступне. Енергобезпека є фундаментальною підставою життя і розвитку сучасного суспільства. Об'єктивний дефіцит енергоресурсів є питанням невизначеного майбутнього, проте штучний, так би мовити «наведений» дефіцит, як засіб світової конкуренції та відвертої боротьби давно вже став реальністю. Україна є державою з достатньо високим рівнем енергоемності промисловості, житлово-комунальної та транспортної інфраструктури. Культура енергоспоживання українського суспільства заснована переважно на уявленні про енергію, як суспільне благо. Частка імпортованих енергоресурсів в українській економіці є критично високою. Заходи енергозбереження можуть бути ефективними лише протягом певного часу – далі вони почнуть негативно відбиватись не лише на економіці а й на суспільстві, що буде проявлятися у загостренні існуючих конфліктів та протиріч – дефіцит енергії відіграє у даному випадку роль каталізуючого фактору.

Вихід з цієї складної ситуації вбачається нам саме через консолідацію суспільства навколо споживання енергії через стратегію підвищення енергоефективності. Суспільство споживання сьогодні прийнято піддавати нищівній критиці не лише у публіцистичних матеріалах та суспільній риториці. Науковці також аналізують його переважно у руслі негативних конотацій. Дослідження такого складного та глобального явища виходить за межі нашої статті, проте, ми можемо констатувати наступне: 1) суспільство споживання, єдиною ідеологією якого є споживання матеріальних та нематеріальних цінностей є реаліями сьогодення – воно вже настало і ми живемо у ньому; 2) ідеологія споживання, яка наскрізь пронизує усі рівні піраміди Маслоу, зводить нанівець усю решту ідеологій минулого, оскільки усі вони спирались на різного ступеню злиденності широкі суспільні маси, обіцяючи їм реалізацію їх прагнень саме шляхом реалізації своїх ідеологічних засад та установок; 3) суспільство споживання потенційно скасовує широкий спектр конфліктів та протиріч, що пов'язані з політичними ідеологіями минулого (зокрема тих, що пов'язані з їх радикальними формами) і має, на

нашу думку, великий потенціал консолідації суспільства з однією метою – споживання, в основі якого лежить споживання енергії.

Список використаних джерел

1. Афонцев, С., 2003. 'От борьбы к рынку: экономическая кооперативность в мирополитическом взаимодействии', *Международные процессы*, Т.11, №3–4, с.16–30.
2. Блок, Ф., 2004. 'Роли государства в хозяйстве', *Экономическая социология (электронный журнал)*, Т.5, №2, с.37–56.
3. Бодрук, ОС., 2001. 'Структура военной безопасности: национальный та міжнародний аспекти', К.: *Національний ін-т проблем міжнародної безпеки*, 299 с.
4. Геєць, ВМ., 2006. 'Моделирование экономической безопасности: держава, регион, підприємство', В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Лебанова, О. І. Черняк та ін.; за ред. Геєця В. М.: монографія, Х.: ВД «ІНЖЕК», 240 с.
5. Грязнов, Л., 2002. 'Тезисы по энергокризису', *Эско*, №2. [online] Доступно: http://esco-ecosys.narod.ru/2002_2/art34.htm.
6. Денчев, К., 2010. 'Мировая энергетическая безопасность: история и перспективы', *Новая и новейшая история*, №2, с.34–37.
7. Шлемко, ВТ., Бинько, ІФ., 1997. 'Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення' [монографія], К.: *НИСД*, 144 с.
8. Ермошенко, ММ., 2001. 'Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення', К.: *КНТЕУ*, 309 с.
9. 'Закон України «Про енергозбереження» 01.07.1994 №74/94–ВР'. [online] Доступно: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/74/94-%D0%B2%D1%80>.
10. Зеркалов, ДВ., 2012. 'Енергопостачання в Україні: [монографія]', К.: *Основа*, 582 с. [online] Доступно: <http://zerkalov.org/files/evu-zm.pdf> с.91.
11. Ильин, АН., 2014. 'Культура общества массового потребления: критическое осмысление: монография', Омск: *Изд-во ОмГПУ*, 208 с.
12. Коринько, ІВ., 2015. 'Енергозбереження та енергоефективність: [монографія]', В. Коринько, Ю. А. Панасенко, М. А. Рудий, Харків. *Нац. ун-т гор. хоз-ва ім. А. Н. Бекетова*, Харків: *ХНУМГ ім. А. Н. Бекетова*, 163 с.
13. Ліпкан, ВА., 2002. 'Национальная безопасность Украины в свете теории самоорганизации', *Держава і право*, №16, с.142–148.
14. Малайренко, ВА., Лисак, ЛВ., 2004. 'Енергетика довкілля, енергозбереження: [монографія]', Під ред. проф. В. А. Малайренко, Харків: *«Рубікон»*, 368 с.
15. Матвійчук, НМ., 2016. 'Приоритеты реализации политики энергосбережения в Украине', *Economics and management. Juvenisscientia*, №1, с.97–100.
16. Медведев, СА., Томашов, ІА., 2009. 'Концепция глобальных общественных благ', *Вестник международных организаций*, №2 (24), с.21–28.
17. 'Методика розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економіки України №60 від 02.03.2007'. [online] Доступно: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=97980.
18. Микитенко, ВВ., 2005. 'На чому базується енергетична безпека держави', *Вісник НАН України*, №3, с.41–47.
19. Мішина, ІГ., 2007. 'Економічна безпека в умовах ринкових трансформацій: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.01', Донецьк, 235 с.
20. 'Паливно-енергетичний комплекс України на порозі третього тисячоліття', 2001, за заг. ред. А. К. Шидловського, М. П. Ковалка, К.: *ВЕЗ*, 398 с.
21. Соловійова, А., 2014. 'Суспільство споживання', *Політологія: навчальний енциклопедичний словник довідник для студентів ВНЗ I–IV рівнів акредитації / За наук. ред. д-ра політ. н. Н. М. Хоми, Львів: «Новий світ – 2000»*, 779 с.
22. Чичина, ОА., Сідоров, ВІ., 2015. 'Енергетичні ресурси як домінанта формування національної безпеки України', *Науковий вісник Харківського державного університету. Серія «Економічні науки»*, Вип.15, Ч.4, с.25–28.

References

1. Afoncev, S., 2003. 'Ot bor'by k rynku: jekonomicheskaja kooperativnost' v miropoliticheskom vzaimodejstvii (From struggle to market: economic cooperativity in a world of political interaction)', *Mezhdunarodnye processy*, T.11, №3–4, s.16–30.

2. Blok, F., 2004. 'Roli gosudarstva v hozjajstve (The role of the state in the economy)', *Jekonomicheskaja sociologija (jelektronnyj zhurnal)*, T.5, №2, s.37–56.

3. Bodruk, OS., 2001. 'Struktura voennoi' bezpeky: nacional'nyj ta mizhnarodnyj aspekty (The structure of military security: national and international aspects)', К.: *Nacional'nyj in-t problem mizhnarodnoi' bezpeky*, 299 s.

4. Gejec', VM., 2006. 'Modeljvannja ekonomichnoi' bezpeky: derzhava, region, pidpryjemstvo (Modeling of economic security: state, region, enterprise)', V. M. Gejec', M. O. Kyzym, T. S. Lebanova, O. I. Chernjak ta in.; za red. Gejca V. M.: *monografija*, H.: *VD «INZHEK»*, 240 s.

5. Grjaznov, L., 2002. 'Tezisy po jenergokrizisu (Abstracts on energy crisis)', *Jesko*, №2. [online] Dostupno: http://esco-ecosys.narod.ru/2002_2/art34.htm.

6. Denchev, K., 2010. 'Mirovaja jenergeticheskaja bezopasnost': istorija i perspektivy (World energy security: history and prospects)', *Novaja i novejschaja istorija*, №2, s.34–37.

7. Shlemko, VT., Bin'ko, IF., 1997. 'Ekonomichna bezpeka Ukraїny: sutnist' i naprjamky zabezpechnnja' [monografija] (Economic security of Ukraine: the essence and directions of provision: [monograph]), К.: *NISD*, 144 s.

8. Jermoshenko, MM., 2001. 'Finsanovaja bezpeka derzhavy: nacional'ni interesy, real'ni zagrozy, strategija zabezpechnnja (Financial security of the state: national interests, real threats, strategy of providing)', К.: *KNTEU*, 309 s.

9. 'Zakon Ukraїny «Pro energozberezhennja» 01.07.1994 №74/94–VR (Law of Ukraine «On Energy Saving» of 07.07.1994 No.74/94–VR)'. [online] Dostupno: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/74/94-%D0%B2%D1%80>.

10. Zjerkalov, DV., 2012. 'Energopostachannja v Ukraїni: [monografija] (Power supply in Ukraine: [monograph]), К.: *Osnova*, 582 s. [online] Dostupno: <http://zerkalov.org/files/evu-zm.pdf> s.91.

11. Il'in, AN., 2014. 'Kul'tura obshhestva massovogo potreblennja: kriticheskoe osmyslenie: monografija (Culture of a mass consumer society: critical thinking: a monograph)', Омск: *Izd-vo OmGPU*, 208 s.

12. Korin'ko, YV., 2015. 'Energoberezhennja ta energoefektyvnist': [monografija] (Energy saving and energy efficiency: [monograph]), V. Korin'ko, Ju. A. Panasenکو, M. A. Rudyj, Har'k. *Nac. un-t gor. hoz-va im. A. N. Beketova*, Harkiv: *HNUMG im. A. N. Beketova*, 163 s.

13. Lipkan, VA., 2002. 'Nacional'na bezpeka Ukraїny u svitli teorii' samoorganizacii' (National Security of Ukraine in the light of the theory of self-organization)', *Derzhava i pravo*, №16, s.142–148.

14. Maljarenko, VA., Lysak, LV., 2004. 'Energetyka dovkillja, energoberezhennja: [monografija] (Environmental energy, energy saving: [monograph]), Pid red. prof. V. A. Maljarenko, Harkiv: *«Rubikon»*, 368 s.

15. Matvijchuk, NM., 2016. 'Prioritety realizacii politiki jenergosberezhenija v Ukraine (Priorities for the implementation of energy conservation policies in Ukraine)', *Economics and management. Juvenisscientia*, №1, s.97–100.

16. Medvedev, SA., Tomashov, IA., 2009. 'Konceptija global'nyh obshhestvennyh blag (The concept of global public goods)', *Vestnik mezhdunarodnyh organizacij*, №2 (24), s.21–28.

17. 'Metodyka rozrahunku rivnja ekonomichnoi' bezpeky Ukraїny: Nakaz Ministerstva ekonomiky Ukraїny №60 vid 02.03.2007 (Methodology for calculating the level of economic security in Ukraine: Order of the Ministry of Economy of Ukraine No.60 of 02.03.2007)'. [online] Dostupno: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=97980.

18. Mykytenko, VV., 2005. 'Na chomu bazujet'sja energetychna bezpeka derzhavy (What is the energy security of the state based on?)', *Visnyk NAN Ukraїny*, №3, s.41–47.

19. Mishina, IG., 2007. 'Ekonomichna bezpeka v umovah rynkovykh transformacij: dys. ... kand. ekon. nauk: spec. 08.00.01 (Economic security in the conditions of market transformations: dis. ... Candidate Economic Sciences: Specialty. 08.00.01)', Donec'k, 235 s.

20. 'Palyvno-energetychnyj kompleks Ukraїny na porozі tret'ogo tysjacholittja (Fuel and energy complex of Ukraine on the threshold of the third millennium)', 2001, za zag. red. A. K. Shydlov's'kogo, M. P. Kovalka, К.: *UEZ*, 398 s.

21. Solovjova, A., 2014. 'Suspil'stvo spozhyvannja (Consuming society)', *Politologija: navchal'nyj encyklopedychnyj slovnyk dovidnyk dlja studentiv VNZ I–IV rivniv akredytacii' / Za nauk. red. d-ra polit. n. N. M. Homy, L'viv: «Novyj svit – 2000»*, 779 s.

22. Chychyna, O.A., Sidorov, V.I., 2015. 'Energetychni resursy yak dominantna formuvannja nacional'noi' bezpeky Ukraїny (Energy resources as a dominant factor in the formation of Ukraine's national security)', *Naukovyj visnyk Harkivs'kogo derzhavnogo universytetu. Serija «Ekonomiczni nauky»*, Vyp.15, Ch.4, s.25–28.

Semko V. L., candidate of political sciences associate professor of department of political sciences Kyiv national university building and architecture (Ukraine, Kyiv), vls14@ukr.net

Social nature of energy, energy–safety and energy efficiency as constituents of process of consolidation of Ukrainian society

In the article social essence of energy, her value, opens up for modern society. Going is investigated near determination of concepts «energy–safety» and energy «efficiency» in the context of concept «National safety». The mechanisms of the use of energy are analyzed as a political and economic lever of pressure on an international scene. Risk factors that is related to power dependence of modern Ukrainian society are analyzed. The ways of their overcoming and consolidation of Ukrainian society offer through converting of energy into the article of consumption.

Keywords: society; energy; energy efficiency; energy–savings; national safety; economic security; consumption; politics.

* * *

УДК 323.272(477)

Сич О. М.,

кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри публічного управління та адміністрування, Івано–Франківський національний технічний університет нафти і газу, голова Івано–Франківської обласної ради (Україна, Івано–Франківськ), sycho@ukr.net

Олігархічний політичний режим і соціальні підстави перманентного революційного процесу в Україні

Автор здійснює спробу визначити головні чинники політичної та соціальної нестабільності і на їх основі спрогнозувати характер та спрямованість потенційного чергового революційного зриву в Україні. Для цього висуває гіпотезу, що залежність політичного процесу від олігархічного укладу економіки та похідного від неї політичного режиму є основним гальмом цивілізованого розвитку української держави. Обґрунтування гіпотези здійснює шляхом порівняльного аналізу причин незавершеності трьох попередніх революцій – Революції на граніті 1990 р., Помаранчевої революції 2004 р. та Революції гідності 2013–2014 рр. Вважає, що соціальні негаразди були основою масового невдоволення українців напередодні їх здійснення. Однак стихійний революційний вибух очолювали представники конкурентних до чинного режиму кланових угруповань, захоплювали владу у державі і використовували її як інструмент реалізації своїх економічних інтересів. В рамках концепції перманентної національної революції автор висловлює прогноз, що черговий революційний зрив в Україні носитиме соціальний характер і антиолігархічну спрямованість.

Ключові слова: перманентна національна революція, революційний зрив, олігархічні клани, олігархічний уклад економіки, політичний режим, соціальна відповідальність великого капіталу.

У своїх попередніх наукових публікаціях на тему сучасного революційного процесу автор вже обґрунтував ідею, що для його системного трактування добре надається концепція перманентної національної революції, яка була популярна серед українських націоналістів в 20–30-х роках ХХ ст. й адаптована для використання сучасною націоналістичною доктриною. Відповідно до неї національна революція своєю дією охоплює не тільки політичну, але й всі інші сфери суспільного життя й триватиме до тих пір, аж поки сума національних ознак української державності у кожній із них не набере критичної маси та незворотної дії. Під час кульмінаційних загострень її перманентного перебігу виникають революційні зриви, які зазвичай

в публіцистичній та науковій літературі називають революціями. Такими були: в 1990 р. – Революція на граніті, 2004-го – Помаранчева революція, 2013–2014 рр. – Революція гідності [8].

Неоднозначність розвитку суспільно–політичних процесів в Україні після Революції гідності спонукала до аналізу її характеру і наслідків. В результаті на «ІІІ Бандерівських читаннях» автор охарактеризував її як незавершену та висловив прогностичні терміни настання чергового революційного зриву і можливий рівень його радикалізації [9, с. 41–55].

Метою цієї статті є визначити головні чинники політичної та соціальної нестабільності в українському суспільстві і на їх основі спрогнозувати характер та спрямованість потенційного чергового революційного зриву в Україні. Такі чинники і є предметом цього дослідження на тлі перманентного революційного процесу в українському суспільстві, що виступає його об'єктом.

З уваги на актуальність теми революційного процесу в сучасному українському суспільстві, він став предметом розгляду на спеціальній тематичній міжнародній конференції 2012 р. Під час її проведення С. Адамович, О. Баган, Г. Басара–Тилішак, Т. Вакулова, Б. Галь, М. Генік, В. Деревінський, Т. Дорош, П. Іванишин, М. Кузьмін, А. Куксенко, М. Кучерук, Ю. Мислюк, О. Муравський, Н. Ротар, Є. Сінкевич та ряд інших українських дослідників запропонували різні аспекти опрацювання цієї проблеми [5].

Закономірно, що чергова хвиля зацікавленості науковців цією темою настала після Революції гідності 2013–2014 рр. З науковим аналізом різних аспектів цих подій виступили А. Ашурбеков, Р. Балабан, Т. Бевз, М. Вітенко, О. Єгрешій, Г. Зеленько, А. Киридон, Л. Кочубей, М. Кугутяк, Я. Потапенко, М. Рябчук, Е. Щербенко, В. Яремчук та ряд інших авторів. Тема Революції гідності стала складовою частиною актуального дисертаційного дослідження Г. Сасин, монографії Ю. Мацієвського.

Своєбачення її характеру, перебігу та впливу на державне будівництво і націогенез через призму націоналістичної ідеології подали під час «ІІІ Бандерівських читань» П. Іванишин, Ю. Михальчишин, В. Гнатюк, М. Гордієнко, В. Нечеса [9]. Ряд статей на вказану тему опублікував і автор цієї статті.

На вступі дослідження автор висуває для подальшого обґрунтування гіпотезу, що залежність політичного процесу в сучасній Українській державі від олігархічного укладу економіки та похідного від неї політичного режиму є основним гальмом цивілізованого загалом і національного та соціального зокрема розвитку української держави. А отже в контексті концепції перманентної національної революції можна прогнозувати, що черговий революційний зрив в Україні носитиме соціальний характер і антиолігархічну спрямованість.

Для розгляду цієї гіпотези вважаємо за доцільне вчергове звернутися до аналізу причин незавершеності трьох попередніх революційних зривів. Адже їх результатом став не злам чинної системи суспільного й державного життя, а компроміс між протидіючими сторонами. На нашу думку, в рамках націоналістичної концепції перманентної національної революції методологічним ключем до розуміння таких причин може стати праця одного із провідних ідеологів ОУН–